

CAMPANIA ELECTORALĂ : MOMENT AL NEGOCIERII SEMNIFICAȚIEI SOCIALE

DANIELA RUSU

Societatea este caracterizată de existența unei dinamici specifice a relațiilor verticale și orizontale, reperabile ca relații de putere și solidaritate, care se presupun reciproc : puterea nu poate exista decât în măsura în care acceptă și limitează opoziția, solidaritatea e numai o etapă pe drumul către putere.

În societatea modernă, ierarhiile de toate tipurile atrag în special atenția asupra relației de putere. Există însă și momente prescrise și acceptate social de răsturnare/inversare a convențiilor acceptate, care echivalează cu o solidaritate extinsă : acestea sunt „ritualuri de trecere”, fie că sunt sărbători precum Saturnaliile la romani, sau alegeri politice în democrațiile moderne, care acceptă delegarea periodică a puterii în urma unui proces de selecție cu caracter majoritar.

Premisa care solidarizează inițial toți participanții la jocul electoral este admiterea relevanței intervenției politice ca acțiune socială. Pornind de aici, aspiranții la putere au în egală măsură dreptul de a propune și apăra versiuni diferite asupra actualității (căreia i se surprind deficiențe diferite ce ar trebui prioritar ameliorate și pentru care se propun soluții diverse, acestea constituind programele electorale propriu-zise). Dintre acestea va fi aleasă cea care întrunește majoritatea opțiunilor electoratului (sesizează nevoile și aspirațiile majorității și convinge că le poate satisface). Între versiuni există relații de competiție, vizând nu numai sporita adecvare la realitatea socială, ci și câștigarea acordului prin convingerea și seducția electoratului.

Din punctul de vedere al relației de comunicare, puterea informațională este deținută de candidat, cel care aspiră la dobândirea puterii politice. Dar puterea de decizie aparține electoratului, ceea ce nu exclude însă solidaritatea cu candidații, la al căror set propus de variante se limitează selecția. Ambiguitatea relațiilor de putere și solidaritate este evidentă în acest caz : candidatul deține putere, căci deține informația și poate determina alegerea, dar el poate pierde sau câștiga după gradul de solidaritate cu electoratul ; alegătorii sunt dependenți în ceea ce privește conținutul alegerii (pot selecta numai din ceea ce li se oferă), dar au posibilitatea unică de a-și exprima opțiunea, ceea ce este un indicator al puterii (pe viitor delegații lor vor alege pentru ei).

Instabilitatea și duplicitatea relațiilor dintre participanții la „ritualul de trecere” electoral pot fi mai bine analizate dacă recurgem la noțiunile de „complex ideologic” și „sistem logonomic” din semiotica socială¹ și la exemplificări concrete.

¹ Robert Hodge, Guther Kress, *Social Semiotics*, Polity Press & Basil Blackwell, Cambridge, Oxford, 1988.

*

La intersecția câmpului social cu cel al semnificației Hodge și Kress disting noțiunile de :

— „*complex ideologic*” — „ansamblu de versiuni contradictorii ale lumii, corelate funcțional”, care „reprezintă ordinea socială ca servind simultan interesele celor dominanți și ale celor subordonați”, contribuind astfel la legitimarea și ameliorarea premiselor dominației — și

— „*sistem logonomic*” — „mecanism de ordonare sau control”, „alețuit dintr-un ansamblu de reguli, care prescriu condițiile de producere și receptare a semnificațiilor; care specifică cine poate pretinde că inițiază (produce, comunică) sau cunoaște (receptează, înțelege) semnificațiile privind care anume subiecte, în ce împrejurări și în ce modalități (cum, când, de ce)”.

Sistemul logonomic este „o parte a complexului ideologic, a cărui dezambiguitate practică o servește”, exprimând explicit „conținutul ideologic prin controlul pe care-l exercită asupra unei categorii a comportamentului (semioza)”.

Regulile logonomice sunt „predate și păstrate în mod specific de către agenți sociali concreți (părinți, profesori, patroni)... și fac obiectul contestației altor agenți sociali (copii, studenți, angajați)”. Sistemele logonomice nu pot fi „invizibile sau obscure, pentru că în acest caz nu ar mai funcționa”; ele devin deosebit de pregnante în cadrul convențiilor de politețe, ierarhiilor instituționale etc.

*

Ambiguitatea relațiilor de putere și solidaritate este surprinsă în funcționarea sistemelor logonomice.

Un exemplu foarte simplu, care acționează la nivel semnificativ pre-verbal, este cel al semnalizării rutiere prin intermediul semafoarelor. În acest caz, relația cea mai evidentă este cea de putere : controlul unui agent social asupra comportamentului participanților la trafic. Dar semafoarele impart participanții la circulație în două grupuri, unul care se deplasează, altul care staționează, fiecare acționând ca o unică entitate. Dacă nu ar exista această relație de solidaritate, care duce la constituirea câte unei singure entități, materializate în fluxul traficului, efortul de afirmare al puterii ar fi total inefficient.

La un nivel mai complex, cel verbal, dualitatea și duplicitatea relațiilor putere-solidaritate continuă să funcționeze.

Brown și Gilman ², într-un studiu al pronumelor de adresare interpersonală în mai multe limbi europene, stabilesc existența unui cod alețuit dintr-o pereche de elemente și o relație de reciprocitate (prezentă sau absentă). Iată pe scurt care ar fi elementele codului și semnificațiile pe care le implică :

— forme pentru pronumele personal, persoana a II-a, singular :

● *forma T* („tu” din franceză, italiană și română, „du” din germană, „thou” din engleză) ;

² R. Brown, A. Gilman, *Pronouns of power and solidarity*, in T. Sebeok (ed.), *Style in Language*, MIT Press, Cambridge, Mass, 1960.

● *forma V* („vous” din franceză, „voi” sau „lei” din italiană, „dumneavoastră”, arch. „voi” din română, „Sie” din germană, arch. „you” din engleză).

Ambele forme pot semnifica atât puterea cât și solidaritatea în funcție de relațiile dintre locutori, răspunsul așteptat, cadrul social al schimbului verbal. Astfel forma **T** implică intimitatea în adresarea către un egal și superioritatea în adresarea către un inferior; forma **V** — respect față de un superior, dar răceală sau reținere față de un prieten.

— relația de reciprocitate (R) poate fi prezentă ($+ R$) sau absentă ($- R$) pentru ambele forme.

De aici rezultă următoarele combinații posibile de elemente și relații cu semnificații variabile :

	<i>Semnificații</i>	<i>Semnificați</i>
T	$+ R$ (i.e. T) $- R$ (i.e. V)	Intimitate, solidaritate puternică Putere (recunoașterea subordonării, reținere) sau ostilitate (respingerea solidarității)
V	$+ R$ (i.e. V) $- R$ (i.e. T)	Formalitate, respect reciproc (solidaritate slabă = recunoașterea reciprocă a puterii) Deferență, superioritate

Complexitatea și instabilitatea acestui sistem a dus la abandonarea sa în unele cazuri (în limba engleză, de exemplu, după secolul al XVII-lea, criza sistemului fiind surprinsă în dramaturgia shakespeariană). Ceea ce nu înseamnă însă că au dispărut toate mărcile verbale (și non-verbale) ale statusului, puterea și/sau solidaritatea fiind exprimate, de pildă, prin prezența (sau absența) și dimensiunile referirilor la sine și la celălalt. Suprimarea referirilor la sine și extinderea referirilor la celălalt implică inferioritate; adresarea politiceasă presupune auto-reținere reciprocă (extinderea interesului pentru celălalt și limitarea referințelor la sine practicate de ambii locutori).

Așadar, dispariția sau blocarea unui sistem semnificant nu duce la disfuncționalitatea sistemului logonomic, acesta evidențiindu-și prezența și acțiunea nu numai prin utilizarea unor semnificații transparente, ci și printr-o masivă redundanță.

Iată care sunt concluziile, demne de reținut, ale studiului lui Hodge și Kress (op. cit.):

1. Sisteme interrelate de semne ale puterii și solidarității sunt utilizate pentru a organiza și da sens relațiilor dintre participanții la toate actele semiotice.

2. Sistemele de semnificații ai puterii și solidarității presupun atât opoziție cât și identitate între aceste dimensiuni, ceea ce duce la ambiguitate sistematică și redundanță multiplă.

3. Semnificații transparente ai solidarității au la bază o serie de principii care includ analogiile cu egalitatea, reciprocitatea, auto-referențialitatea și simplitatea sau absența modificărilor transformaționale.

Acestea pot semnifica și absența puterii și invers, absența semnificanților puterii poate semnifica solidaritatea.

4. Semnificanții transparenți ai puterii au la bază o serie de principii care includ analogiile cu simetria, autoreprimarea, augumentarea și elaborarea. Acestea pot semnifica și absența solidarității și invers, semnificanții absenței puterii pot semnifica solidaritate.

5. Sistemele logonomice specifică și presupun relații specifice de putere și solidaritatea între categoriile de participanți, proiectând o perspectivă ideologică a realității.

★

Iată cum funcționează sistemul de relații discutat în situația socială a alegerilor politice.

Începem discuția cu un element semnificant minimal, specific situației electorale: sloganul electoral. Exemplul nu privește actualitatea locală, ci este un exercițiu strict tehnic, care și-a ales un material ce permite evidențierea optimă a problemelor și reflecțiilor pe marginea lor, supuse până acum atenției.

Sloganul ales este *I Like Ike*³.

— **I** nu este obișnuita formă de adresare imperativă, ci o formă constatativă și expresivă (la persoana **I**);

— **I** numai aparent exprimă opinia locutorului, a persoanei **I** (organizatorii campaniei electorale a președintelui, președintele însuși — „eu mă plac pe mine” ar însemna subiectivitate extremă, fără șansă de a influența opinia auditoriului/interlocutorului); utilizarea acestei forme implică de fapt multiple transformări și identificări pentru că tu/voi (electorat) spui această lozincă, iar eu (candidat) mă substitui ție atunci când o lansez. Iată presupusa serie de identificări și transformări care au loc în acest caz:

I = you

You like Ike (proiecție a locutorului asupra interlocutorului, în procesul producerii mesajului).

I + you

We like Ike
(Dar și eu — locutor — și tu — interlocutor — ne situăm în aceeași poziție față de el — Ike — candidat, obiect al alegerii noastre.

Aceasta înseamnă solidaritate, unificare, dacă nu identificare, care conferă sentimentul certitudinii opțiunii juste, confirmă îndeplinirea a ceea ce trebuie făcut (nu întâmplător persoana **I** plural este forma de adresare pe care o adoptă adesea părinții în relațiile cu copiii).

Dacă *We like Ike* înseamnă *You like Ike*, decurge antrenarea în proces (atitudine favorabilă lui Ike) a celui rămas în afară, incert, dată fiind forța argumentului (noi, solidari, îl alegem pe Ike, ceea ce înseamnă că nu greșim, pentru că suntem mai mulți — formă plural —, ceea ce te îndreptățește să ni te asociezi și să afirmi: *I like Ike*). Așadar, întreaga

³ Slogan din campania electorală a anilor '50 a președintelui american Dwight Eisenhower.

secvență transformațională devine : *I like Ike* → *You like Ike* → *We like Ike* → *You like Ike* → *I like Ike*, iar cercul celor potențial atrași în acest vârtej se lărgeste mereu.

LIKE : are o denotație puternic favorabilă : acceptarea, adeziunea, solidarizarea (ar fi fost suficiente în termenii unei campanii electorale) ; dar se depășește simpla acceptare și se motivează opțiunea printr-o atitudine care implică afectivitate, seducție reușită și ca atare un decalaj de relație în favoarea candidatului la putere, pe care afectivitatea îl proiectează pe verticală, păstrând totuși familiaritatea (putere și solidaritate sunt asociate ; raționalitatea politică le va separa ulterior).

IKE — Este o marcă suplimentară a familiarității — solidarității — forma de adresare cea mai intimă. Utilizată față de un superior (și acceptată) denotă solidaritate, apartenență comună, recunoașterea puterii celui care o folosește — electoratul. Actualul Președinte american a fost *Bill* în timpul campaniei, a devenit *William* după câștigarea alegerilor.

Considerațiilor de ordinul conținutului mesajului, li se adaugă (cu rol de întărire) cele de natură formală : *aliterația, economia fonetică* (întreg enunțul = 3 unități semnificative este alcătuit din 3 foneme : [ai], [l], [k] ; numărul unităților formale minimale — având în vedere că mesajul e făcut pentru a fi rostit — coincide cu numărul unităților semnificative). Sloganul nu mai este o interjecție extinsă (ceea ce se întâmplă de obicei), ci pur și simplu o *interjecție*, chiar o *onomatopee* (aliterația devine o punte între formă și conținut, apropie până la identificare cele trei unități de semnificație [ai], [laik], [aik], care toate trei se regăsesc și concentrează în termenul median [aik], sinteză deopotrivă a formei și conținutului, căpătând prin aceasta o forță de fenomen al naturii, cu existență incontestabilă, care nu mai ține de acceptarea/neacceptarea observatorului, ci se impune și este reprezentat de acesta cât poate de adevărat.

*

Reunirea participanților aflați la distanță într-o comunitate electivă, care se solidarizează în vederea delegării prin consens a puterii este evidentă în cazul dezbaterilor radio și/sau tele difuzate din perioada pre-electorală. Am ales spre exemplificare și comentare un fragment din confruntarea celor doi candidați rămași în cursa prezidențială după primul tur de scrutin al alegerilor din 1992, domnii Emil Constantinescu și Ion Iliescu, dezbatere organizată și transmisă de Radio-Televiziunea Română, pe data de 8 octombrie 1992 orele 20,30. Moderatorii discuției din RTV sunt domnii Paul Grigoriu și Paul Șoloc. Iată textul pe care vi-l punem sub atenție :

Paul Grigoriu : Bună seara, doamnelor și domnilor ! Dacă, prin absurd, ascară, Bucureștiul ar fi fost aruncat în întuneric de o pană de curent electric, cred că ar fi fost suficient să se pună două fire în acest studio pentru ca . . . , din cauza voltajului care există aici, să se aprindă toată capitala pe o durată nedefinită.

Doamnelor și domnilor, bună seara. Suntem la această oră, opt și jumătate, în fața a ceea ce gazetele vor numi mâine „Marea finală” a celor doi prezidențiabili, domnii Emil Constantinescu și Ion Iliescu. Domnilor, bună seara.

Împreună cu dumneavoastră, sau în fața dumneavoastră — și pentru... telespectatori și pentru radio-ascultători, Paul Șoloc și Paul Grigoriu.

Am dori — au spus-o și colegii noștri aseară — ca discuția să se desfășoare în spiritul celui mai desăvârșit *fair-play*. Am adus de la Uniunea Europeană de Football un cartonaș galben, pe care vi-l arăt acum. Sper că nu va fi nevoie să-l folosim și... acestea fiind spuse, cred că putem începe acest dialog — fructuos pentru noi, cei care ascultăm, fructuos pentru cei care duminică vă vom spune „da” sau „nu”. Paul Șoloc.

Paul Șoloc : Cu permisiunea dumneavoastră, am să reamintesc celor doi candidați la președinție regula de bază a acestui dialog față-în-față și am să vă amintesc, chiar am să-l citez pe domnul Nicolae — ă — domnul Emil Constantinescu — îmi cer scuze — „să nu punem forma înaintea conținutului”. Este, evident, o cerință esențială și reamintesc că, la întâlnirea comună a Birourilor permanente ale celor două Camere ale Parlamentului, Consiliul Național al Audio-vizualului și reprezentanților Radio-Televiziunii Române, cei doi candidați la președinție au ajuns la un consens în privința necesității abordării marilor probleme ale României... la viitorul acestei țări. De altfel, aș vrea să... ii... le aduc la cunoștință celor doi candidați la președinție că 99% din telefoanele primite ieri la Televiziune au subliniat următorul aspect : În general, cunoaștem cu toții ce a fost în trecut, cunoaștem și ceea ce este astăzi; ne preocupă, în cel mai înalt grad, ce va fi în viitor.

Aș vrea să informez pe telespectatorii noștri și pe radio-ascultători — pentru că emisiunea este radio-televizată — că, în principiu, emisiunea poate dura până la orele...

(.)

Acestea fiind spuse, cred că aș încerca o recapitulare sumară a punctelor atinse de cei doi candidați la președinție în emisiunea de ieri. Am să încep, deci, în ordinea alfabetică, așa cum s-a încetățenit regula la emisiunea noastră. Domnul Emil Constantinescu s-a referit, îndeosebi, la instituția prezidențială, la Constituția României, la adaptarea la un nou sistem democratic, la necesitatea organizării Procuraturii, la Evenimentele... , sau să le spun mai exact, la cele două mineriade, insistând, îndeosebi, pe această acută nevoie de adevăr. Domnul Ion Iliescu s-a referit, în special, la descentralizarea economică, deci la reformă, la dezvoltarea autonomiei unităților economice, la liberalizarea prețurilor, salarii, comerțul interior și exterior, privatizare, legea fondului funciar, reforma sistemului bancar și la efectele negative ale tranziției. Este foarte adevărat că domnul Emil Constantinescu, parcă în emisiunea de ieri ar mai fi avut ceva de spus. Dacă ar mai fi avut ceva de spus, îl rog să o facă ăstăzi, dacă nu, aș lansa... o primă temă de meditație... cea a domeniului social, care preocupă în cel mai înalt grad — întreaga populație a țării. Acest domeniu, care este atât de vast... și care este... în strânsă legătură cu reforma economică, pe care am înțeles, din expunerile dumneavoastră, că amândoi, deci cei doi candidați la președinție, o dorește la fel de sincer. Vă rog.

Emil Constantinescu : Da, este adevărat că ieri... mi-a mai rămas un spațiu — timp — care se referea la problemele reformei economice. Este foarte interesant ce ați spus dumneavoastră. Într-adevăr, lumea este interesată de ceea ce va fi. Dar ca programele pentru viitor să nu fie programe... niște „cincinale luminate”, trebuie ca ele să fie fundamentate foarte clar — și aici suntem în consens — pe experiența trecutului, deci pe experiența acestor doi ani și jumătate. Eu am mai participat la niște alegeri în acești... ă... în acest an. Au fost alegerile pentru postul de rector al Universității. Și acolo, unde, sigur, prin vot secret am fost ales dintre mai mulți candidați, am prezentat un plan strategic, deci, am prezentat un plan de viitor. Dar, în același timp, am prezentat un bilanț a ceea ce realizasem, sigur, ca prorector în fosta magistratură, în fosta legislatură. Și este, absolut, important de făcut acest lucru. Nu poți să construiești nimica pentru viitor dacă nu pleci — și iarăși, repet, aicea am fost de acord — de la cunoașterea foarte bună a trecutului. Și iată care este situația — pe bazele datelor oficiale. În câteva minute, vreau să prezint o situație care reflectă, de fapt, dezastrul economic care s-a petrecut în acești doi ani și jumătate. Care este, într-adevăr, așa cum ați spus dumneavoastră, cunoscut de noi toți. Dar este bine să fie vizualizat. Fiindcă, în acești doi ani și jumătate, s-a petrecut cea mai catastrofală scădere a economiei din istoria României. În anii războiului nu s-a produs o asemenea scădere a producției industriale. (.)

Observați cât de gravă este această scădere. Sigur, se poate spune și... domnul Iliescu, ca președinte, și ceilalți care au guvernat pot să spună... așa cum domnul Iliescu a spus în campania electorală la Giurgiu, că „a scăzut producția pentru că s-au desființat C.A.P.-urile”. Bun. Să spunem că ar fi fost așa. Dar în industrie nu au existat C.A.P.-uri. Iată situația din producția industrială :

(.)

Se poate spune și în acest caz, și domnul Iliescu a spus ieri, „aceasta s-a produs, în bună parte, datorită faptului că noi am pierdut piața cu C.A.E.R.” Poate să fie și aceasta o explicație. Bun. Aceasta este o explicație pentru export. Dar iată situația atunci pe plan intern : (.)

Paul Grigoriu : Domnule profesor, iertați-mă, cei care ne ascultă și ne văd ar dori poate să știe. Ați spus că sunt „date oficiale”. Care este sursa acestor... grafice ?

Emil Constantinescu : De la Oficiul Central de Stat.

Paul Grigoriu : Vă mulțumesc.

Emil Constantinescu : Acestea sunt numai... Prelucrarea diagramei este efectuată de către, de către noi.

Ion Iliescu : Da, asta nu-i o noutate pentru nimeni.

Emil Constantinescu (suprapus) : Nu este, absolut.

Ion Iliescu (suprapus) : Știu foarte bine.

Emil Constantinescu (suprapus) : Da, nu este...

Ion Iliescu (suprapus) : . . . acest proces care s-a produs și cauzele care au fost . . .

Emil Constantinescu (suprapus) : Da, bun. Tocmai de aceea este problema. Da, ce este o noutate? Este . . . întrebarea pe care eu o pun și care cred că ar trebui să stea în centrul atenției noastre. Fiindcă oriunde trebuie să existe o responsabilitate. Și eu l-aș întreba pe . . . domnul Iliescu „de ce am crede”, pentru că aceasta înseamnă și ne-am simțit pe toți — asta înseamnă și partea socială, că acestea suferim noi, aceste lipsuri, „de ce crede că în următorii patru ani lucrurile ar merge mai bine?” Fiindcă noi am plecat de la un nivel mai bun : nu aveam datorii externe, cerințele populației erau mai scăzute — populația era obișnuită să trăiască mai prost, să muncească mai mult, fiindcă nu avea sâmbete libere. Deci, de ce am crede noi că în următorii patru ani s-ar putea realiza mai mult, când acești — în acești doi ani și jumătate s-a realizat un asemenea dezastru?

Și acum mă adresez în mod direct dumneavoastră, celor cinci milioane și jumătate de alegători, care l-ați votat pe domnul Iliescu. Și v-aș cere să mă ajutați în proiectul pe care-l discutăm. Pentru că eu nu am în spate structurile care l-au ajutat și pe care le-a avut și le are domnul președinte Iliescu. Eu nu vă am decât pe voi. Eu am un plan, am idei noi, am cu ce să discutăm, dar îmi trebuie sprijinul dumneavoastră. Și ceea ce rămâne să discutăm acum este cum să facem să desființăm o parte din aceste structuri. Și prima și cea mai importantă — că nu putem să le abordăm pe toate, avem timp suficient — este cea care a dus la crearea unei noi clase de îmbogățiți. Și aș putea spune, ca să repet a ceea ce spunea domnul Iliescu, „capitaliști”, dar este vorba de capitaliști comuniști, într-un fel, pentru că este vorba chiar de directorii de întreprinderi. Este vorba de acea parazitare a unor S.R.L.-uri pe structurile unor întreprinderi care au cunoscut acest dezastru economic. S-a întâmplat la ARO, într-un caz foarte concret de achiziționare a 25 de autoturisme, când s-a spus : „Nu se poate . . . Nu există. Dar ele pot fi achiziționate de alături, din S.R.L., cu un adaos comercial . . .”, de către același director. Și sunt acum sute, mii, zeci de mii și sute de mii de muncitori în fața ecranului și toți știți ce se întâmplă în fabricile dumneavoastră. Toți cunoașteți aceste exemple, în care oameni din conducere și-au creat structuri parazitare, în care — din aceleași birouri, cu aceeași aparatură, folosind tot ce are industria — și-au transferat o parte în aceste S.R.L.-uri și s-au îmbogățit. Ei au nevoie să se mențină actualele structuri. Ei au realizat niște venituri. S-a realizat o nouă clasă. Și ea are nevoie, ca următorii patru ani, să nu se schimbe nimic ca să se consolideze în această situație. Acesta este un prim lucru și după aceea, desigur, . . . timpul meu de completare am ținut să fie exact cât mi-a lipsit aseară, putem să . . . trecem și să îi dăm cuvântul, fiindcă astăzi poate să înceapă domnul Iliescu.

Vom începe studiarea relațiilor care se stabilesc între participanții la această dezbatere (în limitele fragmentului citat) prin analiza termenilor de adresare ca expresie a reciprocității/solidarității și/sau non-reciprocității/puterii (autorității).

Moderatorii, cei doi reprezentanți ai Radio-Televiziunii, se adresează în primul rând și în mod repetat publicului (două formule de salut în deschiderea emisiunii pentru auditoriu și numai una pentru candidații pre-

zenți în studio), ale cărui interese și drept la informare completă și corectă le susțin („Împreună cu dumneavoastră, sau în fața dumneavoastră...” — implicând răspundere și responsabilitate asumată). Funcția de „watch-dog” pe care o îndeplinesc redactorii (nu simplă mediere a relației cu candidații la putere, ci apărare a interesului public) este subliniată de prezentarea simbolică a cartonașului galben, care investeste cu dreptul la arbitraj, la păzirea respectării fair-play-ului. Acest drept este efectiv exercitat atunci când redactorul întrerupe prezentarea de date a candidatului la președinție (ce-i drept, cu o formulă extrem de politicoasă, care nu pune la îndoială autoritatea și adevărul celor spuse): „Domnule profesor, iertați-mă !”) cerându-i precizări în numele publicului, al cărui delegat/reprezentant se simte („Cei care ne ascultă și ne văd ar dori poate să știe... care este sursa acestor ... grafice?”).

Nu numai suma adresărilor către public este mai mare decât numărul adresărilor directe către interlocutorii din studio, ci și persoana adresării denotă o evidentă solidarizare cu publicul, care este considerat drept primul și autenticul interlocutor: redactorii se adresează publicului la persoana a II-a, iar candidații la președinție reprezintă predominant persoana a III-a: „Este foarte adevărat că domnul Emil Constantinescu, parcă, în emisiunea de ieri, ar mai fi avut ceva de spus. Dacă ar mai fi avut ceva de spus, îl rog să o facă astăzi...”. Sau observați comutarea de la persoana a doua la persoana a treia (denotând trecerea de la adresare la lipsă de solidarizare — nu noi, ci ei afirmă aceasta) în exemplul următor: „Acest domeniu care este atât de vast... și care este în strânsă legătură cu reforma economică — pe care am înțeles, din expunerile *dumneavoastră*, că *amândoi*, deci cei doi candidați la președinție, o *doresc* la fel de sincer” (s.n.)

Este interesant de urmărit jocul (oscilația) termenilor de adresare în special în discursul candidatului la președinție care are cel dintâi cuvântul (potrivit tot unei afirmate ordini alfabetice a fair-play-ului proclamat de moderatori).

Domnul Emil Constantinescu își începe cuvântul cu un act de multiplă solidarizare: „da” este primul cuvânt pe care îl rostește, urmat de alte forme de aprobare („Este foarte interesant ce ați spus *dumneavoastră*”) — solidarizare cu redactorii, reprezentanții ai publicului; „Lumea este interesată de ceea ce va fi” — solidarizare a sa, ca potențial viitor președinte, cu interesul general; „Dar ca programele pentru viitor să nu fie niște programe... niște cincinale luminate, trebuie ca ele să fie fundamentate clar — și aici *suntem în consens* (s.n.) — pe experiența trecutului, deci pe experiența acestor doi ani și jumătate” — solidarizare globală a participanților la dezbatere — public, mediatori, candidați la președinție — (ca actori sociali într-un eveniment politic de comun interes).

Pe lângă termenii de adresare, aici intervine încă un element care stabilește caracterul relației dintre interlocutori (solidaritate sau opoziție, egalitate sau autoritate): *forma de adresare* (afirmare — negare, interogare, formă imperativă).

Potențial, forma de adresare este ambiguă, dezambiguizarea sa necesitând cunoașterea relației dintre interlocutori și a cadrului în care are loc schimbul de mesaje. De pildă, interogația folosită reciproc (relația asimetrică) poate semnifica fie putere (dreptul de a cere informații aparține celui care dădire autoritatea, interviewer-ul, anchetatorul etc.), fie sub-

ordonare (copilul își întreabă părintele, discipolul — maestrul, cel în deficit informațional cere informații). Interogația folosită reciproc (a răspunde la întrebare cu întrebare) deplasează accentul sau subiectul conversației, exprimând refuzul acceptării relației asimetrice (subordonare sau autoritate).

Acordul inițial (act de solidarizare), pe care se bazează o ulterioară distanțare sau chiar negare a poziției interlocutorului (autoritate însoțită sau nu de opoziție) constituie o strategie discursivă specifică d-lui Emil Constantinescu. Iată alte câteva exemple din fragmentul citat : după aprobarea multiplă pe care am semnalat-o în debutul expunerii sale, domnul Constantinescu își conturează o poziție de autoritate, declarând parcurerea unei experiențe similare, la capătul căreia a cunoscut reușita („Eu am mai participat la niște alegeri în acest an. Au fost alegerile pentru postul de rector al Universității. Și acolo, unde, sigur, prin vot secret am fost ales dintre mai mulți candidați, am prezentat un plan strategic, deci am prezentat un plan de viitor. Dar în același timp am prezentat un bilanț a ceea ce realizasem, sigur, ca prorector, în fosta magistratură, în fosta legislatură. Și este absolut important de făcut acest lucru. Nu poți să construiești nimica pentru viitor, dacă nu pleci — și iarăși, repet, aicea am fost de acord — de la cunoașterea foarte bună a trecutului”). Sau urmărește distanțarea și construirea contraargumentației pornind de la inițiala acceptare (care aici ajunge să aibă rolul unei concesi, ceea ce mărește prestigiul contraargumentului : „chiar dacă ar fi cum spui, tot nu ai dreptate pentru că...”) în următorul fragment : „Observați cât de gravă este această scădere. Sigur, *se poate spune* — s.n., acceptare la forma verbală de persoana a III-a impersonal — și... domnul Iliescu, ca președinte, și ceilalți care au guvernat *pot să spună* — s.n., persoana a III-a nominalizată, care, spre deosebire de forma generală, impersonală, îi exclude deopotrivă pe locutor și interlocutor — așa cum domnul Iliescu *a spus* (s.n. — potențialitatea actualizată) în campania electorală la Giurgiu — că „a scăzut producția pentru că s-au desființat C.A.P.-urile. Bun. *Să spunem că ar fi fost așa.* — s.n., concesi, presupunere acceptată, pentru a fi imediat respinsă. Dar în industrie nu au existat CAP-uri”. Sau, în continuare : „*Se poate spune și în acest caz, și domnul Iliescu a spus ieri, aceasta s-a produs, în bună parte, datorită faptului că noi am pierdut piața cu C.A.E.R. Poate se fie și aceasta o explicație.* Bun. Aceasta este o explicație pentru export. Dar iată situația pe plan intern”. (s.n.).

Poziția de autoritate revendicată de *challenger-ul* puterii care se desolidarizează de vechea autoritate deopotrivă în termenii trecutului cu cei ai viitorului, este respinsă de domnul Ion Iliescu prin afirmație și acord : „Da' asta nu-i o noutate pentru nimeni”, „Știm foarte bine” (de remarcat utilizarea formei verbale de persoana I plural, care încearcă să creeze solidaritate). Trecutul falimentar este recunoscut și cunoscut de toată lumea și despre astfel de lucruri nu mai este cazul să se discute — aceasta ar fi implicația afirmației fostului președinte, care încearcă astfel să reechilibreze o poziție care îl dezavantajează. Reușită de moment numai, căci contracandidatul argumentează implacabil : „... oriunde trebuie să existe o responsabilitate” (apel la principii, refuzarea iluzionării că acceptarea eșecului înseamnă absolvirea celor care s-au făcut vinovați pentru aceasta) ;

și experiența trecutului nu (ne) dă dreptul la speranță („de ce am crede”... „de ce crede că în următorii patru ani lucrurile ar merge mai bine?”).

Este interesant de urmărit în pasajul care urmează permanenta schimbare a persoanei adresării, tehnică verbală prin care se creează permanent opoziție și solidaritate : Eu l-aș întreba pe domnul Iliescu „de ce am crede”... „de ce crede...” (poziție de autoritate a celui ce întreabă, s-ar putea spune, fără a exagera, chiar trage la răspundere, accentuată de desolidarizarea rezultată din trecerea de la persoana I plural a verbului la persoana a III-a singular — ceea ce crede el nu trebuie să credem și noi). Apoi adresanții devin „cele cinci milioane și jumătate de alegători care l-ați votat pe domnul Iliescu”. Este o încercare de a transforma (sau măcar pune sub semnul întrebării) un dezavantaj prin discutarea deschisă a handicapului și solicitarea sprijinului : „V-aș cere să mă ajutați în proiectul pe care-l propun și pe care-l discutăm. Pentru că eu nu am în spate structurile care l-au ajutat și pe care le-a avut și le are domnul președinte Iliescu. Eu nu vă am decât pe voi”. Opoziția atinge punctul culminant : referirea oficială „domnul președinte Iliescu” se înscrie în antinomia eu-el, care antrenează o serie întreagă de alte opoziții : prezent/trecut — viitor, stagnare — schimbare, eșec — reușită, vechi — nou, suport structural — absența suportului.

Tendința amplificării opoziției duce la proiectarea de grupuri partizane, transferând antinomia eu-el în voi/noi — ei. Auditoriul particularizat devine interlocutorul direct și un posibil partener : „Sunt acum sute, mii, zeci de mii și sute de mii de muncitori în fața ecranului și toți știți ce se întâmplă în fabricile dumneavoastră. Toți cunoașteți aceste exemple, în care oamenii din conducere și-au creat structuri parazitare... și s-au îmbogățit. Ei au nevoie să se mențină actualle structuri. Ei au realizat niște venituri. S-a realizat o nouă clasă. Și ea are nevoie de următorii patru ani, să nu se schimbe nimic, ca să se consolideze în această situație.” (s.n.). Trecerea finală de la ei (noii îmbogății) la ea (o nouă clasă cu interese comune) activează și speculează un stereotip al gândirii mult exersat de marxism (opozitia de clasă) și impune ca necesară o coaliție asemenea (eu + voi = noi), care să contracareze acțiunea celei dintâi. Disputa se mută din planul candidaților la președinție în cel mai larg al grupurilor sociale avantajate, respectiv dezavantajate, de situația existentă.

Pe lângă termenii și forma adresării, un alt element care ar putea servi analizei pe care o întreprindem l-ar putea constitui *dime isiunea mesajului*. Aceasta este virtual ambiguă : un mesaj redus poate exprima reținere, lipsă de solidaritate (fie subordonare, dependență, suprimarea referințelor la sine, fie putere, impenetrabilitate, obscuritate sau mister), după cum un mesaj extins poate exprima atât dorința de comunicare, nevoia de solidarizare, dar și dezechilibrul relației, când replica nu are aceleași dimensiuni (în sensul puterii, cel deținând autoritatea oferind informații celui aflat în deficit, sau în cel al subordonării, când cel aflat în poziția dominantă își justifică propria atitudine sau produce transformări extensive, care îndepărtează autoreferințele din mesajul final — cel explicit exprimat).

În cazul fragmentului analizat, redactorii, ca organizatori ai dezbaterei (reprezentanți ai instituției care patronează dialogul inter-candidați) și delegați ai publicului, cărui îi datorează informație exhaustivă și asigurarea *fair-play-ului* disputei, au un extensiv cuvânt introductiv, după

care intervențiile lor sunt minimale, solicitând precizări, fără a interveni efectiv în desfășurarea disputei. Poziția lor este aceea de arbitrii, așa cum și-au afirmat-o de la bun început.

Dimensiunea cea mai amplă o are prezentarea domnului Emil Constantinescu, care are de recuperat un deficit dintr-o zi precedentă, când nu terminase ce avusese de spus. Este cea mai bogată în nuanțe și comutări ale termenilor de adresare, forma de adresare aprobativă fiind numai un suport sau o mască a negării de esență.

Intervenția sumară a domnului Ion Iliescu este exemplară pentru economia maximă de mijloace folosite pentru a redresa o poziție de inferioritate și a comuta centrul atenției către un subiect (viitorul) care-i asigură cel puțin egalitatea cu oponentul său.